

Martyna Łaszewska-Hellriegel

Bioetyka i prawo

Między autonomią,
życiem i śmiercią
a sprawiedliwością
w opiece zdrowotnej

JURYSPRUDENCJA

23/2026

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Martyna Łaszewska-Hellriegel

Bioetyka i prawo

Między autonomią,
życiem i śmiercią
a sprawiedliwością
w opiece zdrowotnej

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO
Łódź 2026

Martyna Łaszewska-Hellriegel (ORCID: 0000-0002-2212-371X)
Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Prawa i Administracji
Katedra Teorii, Filozofii i Historii Prawa, Pl. Słowiański 9, 65-001 Zielona Góra

REDAKTORZY

Marek Zirk-Sadowski (Uniwersytet Łódzki), *Bartosz Wojciechowski* (Uniwersytet Łódzki)

SEKRETARZ

Robert Krason (Uniwersytet Łódzki)

RADA PROGRAMOWA

Andrzej Bator (Uniwersytet Wrocławski), *Tadeusz Biernat* (Krakowska Akademia
im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego), *Luka Burazin* (Uniwersytet w Zagrzebiu)
Tomasz Gizbert-Studnicki (Uniwersytet Jagielloński), *Mariusz Golecki* (Uniwersytet Łódzki)
Jack Hamlin (Uniwersytet w San Diego), *Małgorzata Król* (Uniwersytet Łódzki)
Grzegorz Leszczyński (Uniwersytet Łódzki), *Jerzy Leszczyński* (Uniwersytet Łódzki)
Leszek Leszczyński (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)
José Aroso Manuel Linhares (Uniwersytet w Coimbrze)
Anne-Liese Kjaer (Uniwersytet w Kopenhadze), *Tomasz Pietrzykowski* (Uniwersytet Śląski)
Radim Polčák (Uniwersytet Masaryka w Brnie), *Haroldas Šinkūnas* (Uniwersytet w Wilnie)
Marek Smolak (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)
Tomasz Stawecki (Uniwersytet Warszawski), *Gülriiz Uygur* (Uniwersytet w Ankarze)
Anne Wagner (Université du Littoral Côte d'Opale), *Sylvia Wojtczak* (Uniwersytet Łódzki)
Jerzy Zajadło (Uniwersytet Gdański), *Wojciech Załuski* (Uniwersytet Jagielloński)

RECENZENCI

Joanna Helios, *Daria Bieńkowska*

REDAKTOR INICJUJĄCA

Monika Borowczyk

REDAKCJA

Monika Poradecka

© Copyright by Martyna Łaszewska-Hellriegel, Łódź 2026

© Copyright by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2026

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.12137.26.0.M

Ark. wyd. 21,6; ark. druk. 22,5

<https://doi.org/10.18778/8445-087-1>

ISBN 978-83-8445-086-4

e-ISBN 978-83-8445-087-1

Gustav Klimt, *Śmierć i życie* (*Tod und Leben*)

Spis treści

Wstęp	13
Część pierwsza. Zasady, teorie i prawo	19
Rozdział 1. Moralne wnioskowanie w bioetyce	21
1.1. Wprowadzenie	21
1.2. Etyka i bioetyka	22
1.3. Zasady moralne w bioetyce	23
1.3.1. Autonomia	24
1.3.2. Dobroczynienie	27
1.3.3. Użyteczność – utylitaryzm	29
1.3.4. Sprawiedliwość	30
1.4. Etyka i relatywizm	32
1.5. Etyka i religia	35
1.6. Argumentacja moralna w bioetyce	37
Rozdział 2. Bioetyka i teorie moralne	41
2.1. Wprowadzenie	41
2.2. Natura moralnych teorii	41
2.2.1. Utylitaryzm	42
2.2.2. Kantowska etyka obowiązku	44
2.2.3. Teoria prawa naturalnego	46
2.2.4. Teoria kontraktu Rawlsa	47
2.2.5. Etyka cnót	49
2.2.6. Etyka troski	50
2.2.7. Etyka feministyczna	51
2.3. Kryteria osądów i ich stosowanie	53
Rozdział 3. Teorie sprawiedliwości a zdrowie	55
3.1. Wprowadzenie	55
3.2. Teorie sprawiedliwości a zdrowie: ramy konceptualne	56
3.2.1. Sprawiedliwość dystrybutywna a zdrowie	58
3.2.2. Sprawiedliwość proceduralna i legitymizacja decyzji	58
3.2.3. Sprawiedliwość relacyjna i opiekuńcza	59
3.3. Modele sprawiedliwości w filozofii politycznej i bioetyce	60

3.4. Prawo do zdrowia w perspektywie prawnej	64
3.4.1. Standard międzynarodowy	64
3.4.2. Konstytucjonalizacja prawa do zdrowia	65
3.4.3. Znaczenie dla współczesnej biojurysprudencji	66
3.5. Rola sądów w kształtowaniu sprawiedliwości zdrowotnej	66
3.5.1. Sąd jako aktor normatywny i korekcyjny demokracji	67
3.5.2. Dynamika sądowej interwencji: między aktywizmem a powściągliwością	67
3.5.3. Rozbieżności między sądami: poziomy orzecznicze i różne modele ochrony	68
3.5.4. Sądy jako forum sprawiedliwości dla grup marginalizowanych	69
3.6. Współczesne wyzwania sprawiedliwości zdrowotnej	69
3.6.1. Pandemia, kryzysy systemowe i sytuacje nadzwyczajne	70
3.6.2. Nierówności społeczne, klimatyczne i zdrowotne	70
3.6.3. Technologia i biopolityka	71
Rozdział 4. Bioetyka i prawo	73
4.1. Wprowadzenie	73
4.2. Dokumenty globalne	75
4.2.1. Kodeks norymberski	75
4.2.2. Deklaracja helsińska Światowego Stowarzyszenia Lekarzy (1964–2022)	76
4.2.3. Wytyczne CIOMS/WHO dotyczące badań na ludziach (1982–2016)	78
4.2.4. Powszechna Deklaracja w sprawie Bioetyki i Praw Człowieka UNESCO (Universal Declaration on Bioethics and Human Rights UNESCO)	80
4.2.5. Deklaracje WMA	82
4.2.6. Zasady Dobrej Praktyki Klinicznej	86
4.3. Dokumenty regionalne (Europa – Rada Europy)	87
4.3.1. Europejska konwencja bioetyczna	87
4.4. Prawo polskie	90
4.4.1. Konstrukcyjne i ustawowe ramy polskiego prawa bioetycznego	90
4.4.2. Kodeks etyki lekarskiej	91
4.4.3. Klauzula sumienia	92
Część druga. Pacjent i lekarz	97
Rozdział 1. Paternalizm i autonomia pacjenta	99
1.1. Wprowadzenie	99
1.2. Sprawa 1. Autonomia pacjenta z zaburzeniami psychicznymi a granice pomocy w samobójstwie	102
1.3. Sprawa 2. Dopuszczalność umieszczenia osoby nadużywającej alkoholu w zakładzie leczenia odwykowego	105
1.4. Sprawa 3. Ochrona interesów dziecka ubezwłasnowolnionego	109
1.5. Podsumowanie: między autonomią a ochroną, normatywna dynamika relacji pacjent–lekarz	112

Rozdział 2. Mówienie prawdy i poufność	115
2.1. Wprowadzenie	115
2.2. Sprawa 1. Wykorzystanie zatrzymanych próbek krwi pobranych od dzieci	118
2.3. Sprawa 2. Ochrona poufności	120
2.4. Sprawa 3. Tajemnica lekarska i jej ograniczenia	123
2.5. Podsumowanie: mówienie prawdy i poufność – granice autonomii informacyjnej	127
Rozdział 3. Świadoma zgoda – zgoda poinformowana	129
3.1. Wprowadzenie	129
3.2. Sprawa 1. Świadoma zgoda: zasady ogólne	132
3.3. Sprawa 2. Prawo do informacji pacjenta – sytuacja zagrożenia życia, odpowiedzialność odszkodowawcza	134
3.4. Sprawa 3. Badania nad osobami małoletnimi w „szarej strefie” między leczeniem a badaniem	138
3.5. Podsumowanie: materialność ryzyka i autonomia decyzji – wnioski z trzech spraw ...	141
Rozdział 4. Balans pomiędzy ryzykiem a korzyścią	145
4.1. Wprowadzenie	145
4.2. Sprawa 1. Chirurgiczne rozdzielanie połączonych bliźniąt	147
4.3. Sprawa 2. Prawo państwa do rozstrzygnięcia sporu o terapię podtrzymującą życie u dziecka nieuleczalnie chorego	150
4.4. Sprawa 3. Transplantacja nerki od osoby z niepełnosprawnością intelektualną	155
4.5. Podsumowanie: między ochroną a ingerencją – normatywna architektura decyzji klinicznych	158
Rozdział 5. Eksperymenty medyczne	163
5.1. Wprowadzenie	163
5.2. Sprawa 1. Eksperymenty psychiatryczne	166
5.3. Sprawa 2. Eksperymentalna terapia genowa a granice dopuszczalnego ryzyka	171
5.4. Sprawa 3. „Świadoma zgoda” w badaniu klinicznym i granice formalizmu nadzoru	175
5.5. Podsumowanie: granice postępu – zgoda, ryzyko i uprzedmiotowienie w badaniach na ludziach	177
Część trzecia. Życie i śmierć	181
Rozdział 1. Godne umieranie i dobra śmierć	183
1.1. Wprowadzenie	183
1.2. Sprawa 1. Godność w umieraniu	185
1.3. Sprawa 2. Indywidualny interes pacjentki a zaprzestanie podtrzymywania życia	190
1.4. Sprawa 3. Decyzja o zaprzestaniu daremnego leczenia	194
1.5. Sprawa 4. Eutanazja i wspomagane samobójstwo – sprawa Schoongheim	198
1.6. Podsumowanie: kiedy prawo „pozwała odejść” – normatywny sens wycofania leczenia i pomocy w umieraniu	201

Rozdział 2. Transplantacje – solidarność między ludźmi	203
2.1. Wprowadzenie	203
2.2. Sprawa 1. Dawstwo organów a granice solidarności i „finansowej neutralności” dawstwa	205
2.3. Sprawa 2. Pobranie tkanek bez zgody i wiedzy osoby najbliższej w modelu „zgody domniemanej”	208
2.4. Sprawa 3. Partnerski przeszczep nerki	211
2.5. Podsumowanie: solidarność „zabezpieczona”, od daru do procedury, od zaufania do sprawiedliwości	214
Rozdział 3. Bioetyka prokreacji: granice autonomii i ochrona życia w fazie prenatalnej	217
3.1. Wprowadzenie	217
3.2. Sprawa 1. Prawo do informacji prenatalnej jako warunek autonomii prokreacyjnej	219
3.3. Sprawa 2. Prawo do aborcji	223
3.4. Sprawa 3. Prawo do <i>in vitro</i>	226
3.5. Podsumowanie: autonomia w cieniu systemu – informacja, procedura i nierówność w decyzjach prokreacyjnych	229
Rozdział 4. Genetyczne wybory	233
4.1. Wprowadzenie	233
4.2. Sprawa 1. Złe życie – <i>wrongful life</i>	235
4.3. Sprawa 2. Zamrożone zarodki	238
4.4. Sprawa 3. Nasienie terrorystów: prokreacja w warunkach izolacji penitencjarnej	242
4.5. Podsumowanie: między wyborem a wyceną życia – trzy laboratoria „genetycznych wyborów”	245
Część czwarta. Sprawiedliwość i opieka zdrowotna	249
Rozdział 1. Dostęp do opieki zdrowotnej a zasada równości i niedyskryminacji	251
1.1. Wprowadzenie	251
1.2. Sprawa 1. Przymusowa sterylizacja (kazus progowy: dostęp do dowodu i autonomia reprodukcyjna)	253
1.3. Sprawa 2. Zakaz dyskryminacji pacjentki z HIV przez lekarza (ADA)	258
1.4. Sprawa 3. Nierówność systemowa a architektura instytucjonalna ochrony zdrowia	262
1.5. Podsumowanie: równość jako warunek egzekwowalności prawa do zdrowia	266
Rozdział 2. Sprawiedliwość proceduralna i prawo do informacji	269
2.1. Wprowadzenie	269
2.2. Sprawa 1. Proporcjonalność ograniczenia dostępu do leczenia z uwagi na ograniczone środki	271
2.3. Sprawa 2. Zobowiązanie państwa do zapewnienia opieki pielęgnacyjnej	276
2.4. Sprawa 3. Pozorna dostępność świadczeń: brak realnej możliwości rejestracji do lekarza POZ	280
2.5. Podsumowanie: procedura jako warunek sprawiedliwości w ochronie zdrowia	283

Rozdział 3. Sprawiedliwość wobec grup wrażliwych	287
3.1. Wprowadzenie.....	287
3.2. Sprawa 1. Obowiązek państwa do udostępnienia leków ARV dla kobiet w ciąży	289
3.3. Sprawa 2. Równość wsparcia dla opiekunów osób z niepełnosprawnościami	294
3.4. Sprawa 3. Nienależyta opieka instytucjonalna wobec osoby starszej w czasie pandemii COVID-19	299
3.5. Podsumowanie: szczególna ochrona jako próba sprawiedliwości zdrowotnej	305
Rozdział 4. Sprawiedliwość w warunkach niedoboru i zarządzania kryzysowego	309
4.1. Wprowadzenie	309
4.2. Sprawa 1. Porody rodzinne w czasie epidemii COVID-19: granice dopuszczalnego ograniczania praw pacjenta	312
4.3. Sprawa 2. Obowiązkowe szczepienia a współdzielona odpowiedzialność władz publicznych za ochronę zdrowia	316
4.4. Sprawa 3. Triage pandemiczny a ochrona przed dyskryminacją osób z niepełnosprawnościami	320
4.5. Podsumowanie: sprawiedliwość pod presją – granice dopuszczalnej selekcji i odpowiedzialności w kryzysie zdrowotnym	325
Zakończenie	329
Bibliografia	337
Spis tabel	359

Wstęp

„Medicine is the most humane of sciences, the most scientific of humanities.”

Edmund D. Pellegrino¹

Bioetyka należy do tych obszarów refleksji, w których człowiek styka się z granicami własnej wiedzy, wolności i odpowiedzialności. Nie dotyczy ona bowiem zagadnień odległych od doświadczenia, lecz pytań wpisanych w sam rdzeń ludzkiej egzystencji, dotyczących narodzin, cielesności, choroby, cierpienia, zależności, śmierci, troski, nadziei i moralnego wyboru. Jej przedmiotem są sytuacje, w których stawką nie pozostaje wyłącznie poprawność teoretycznego rozumowania, lecz także los konkretnej osoby, jakość relacji międzyludzkiej oraz granice dopuszczalnego działania instytucji publicznych. Z tego względu bioetyka nie może być ujmowana ani jako wyłącznie abstrakcyjny dział filozofii moralnej, ani jako techniczny margines prawa medycznego. Stanowi ona raczej szczególną przestrzeń spotkania między aksjologią, praktyką medycyny i normatywnym porządkiem wspólnoty.

Współczesność nadaje tym pytaniom nową ostrość. Rozwój biomedycyny, transplantologii, genetyki, badań klinicznych, technologii wspomaganej reprodukcji, cyfrowego przetwarzania danych zdrowotnych oraz sztucznej inteligencji wykorzystywanej w ochronie zdrowia sprawia, że tradycyjne intuicje moralne, choć nadal niezbędne, nie są już wystarczające jako jedyny punkt orientacyjny. Im większa staje się zdolność człowieka do ingerowania w życie, zdrowie i proces umierania, tym pilniej powraca pytanie o granice tej ingerencji oraz o to, kto, na jakiej podstawie i wedle jakich kryteriów ma o niej decydować. W tym właśnie miejscu bioetyka w sposób konieczny styka się z prawem.

Monografia *Bioetyka i prawo. Między autonomią, życiem i śmiercią a sprawiedliwością w opiece zdrowotnej* została pomyślana jako próba uchwycenia i uporządkowania najważniejszych napięć, które kształtują współczesne spory bioetyczne: napięcia między argumentem moralnym a argumentem prawnym, między autonomią jednostki a powinnością ochrony, między doświadczeniem konkretnego pacjenta a instytucjonalną logiką systemu ochrony zdrowia. Książka ta wyrasta z przekonania, że konfliktów tych nie sposób zrozumieć

¹ E.D. Pellegrino, *Humanism and the physician*, University of Tennessee Press, Knoxville 1979.

adekwatnie, jeśli ujmuje się je wyłącznie jako spory etyczne albo wyłącznie jako problemy normatywno-dogmatyczne. Ich analiza wymaga bowiem jednocześnie uwzględnienia aksjologii, filozofii człowieka, konstrukcji prawnych, standardów praw człowieka oraz praktyki orzeczniczej.

Przedmiotem niniejszej pracy jest zatem relacja między bioetyką a prawem, rozumiana nie jako proste podporządkowanie jednej dziedziny drugiej, lecz jako dynamiczna współzależność. Bioetyka dostarcza prawu pojęć, intuicji i argumentów, bez których niemożliwe byłoby uchwycenie sensu wielu współczesnych sporów medycznych. Prawo z kolei nadaje tym intuicjom wymiar instytucjonalny, przekładając je na obowiązki, uprawnienia, procedury, testy proporcjonalności oraz standardy ochrony. To właśnie w ustawach, orzeczeniach sądów, aktach międzynarodowych, kodeksach etycznych i decyzjach administracyjnych rozstrzyga się, które wartości uzyskują ochronę, które zostają ograniczone i w jaki sposób wspólnota polityczna odpowiada na konflikty, których nie da się usunąć przez odwołanie do jednej abstrakcyjnej zasady.

Teza przewodnia książki opiera się na założeniu, że ani sama etyka, ani samo prawo nie są wystarczające do rozstrzygania współczesnych dylematów bioetycznych. Bioetyka pozbawiona perspektywy prawnej łatwo popadłaby w abstrakcyjność, która nie dostrzega ciężaru instytucji, procedur i realnych mechanizmów ochrony. Prawo oderwane od bioetyki groziłoby natomiast formalizmem, który porządkuje decyzje, ale nie zawsze potrafi uchwycić ich moralną doniosłość². Dobra biojurisprudencja wymaga zatem jednoczesnej wrażliwości aksjologicznej i precyzji normatywnej. Wymaga spojrzenia, które pozwala dostrzec w pacjencie nie tylko podmiot prawa, lecz również osobę podatną na zranienie; w lekarzu – nie tylko wykonawcę procedur, lecz także uczestnika relacji odpowiedzialności; w państwie zaś – nie tylko regulatora, lecz także gwaranta sprawiedliwości i strażnika granic dopuszczalnej ingerencji.

Zasadniczym celem badawczym monografii jest zbadanie, w jaki sposób współczesne prawo ujmuje, porządkuje i rozstrzyga podstawowe konflikty bioetyczne związane z autonomią jednostki, decyzjami dotyczącymi życia i śmierci oraz sprawiedliwością w opiece zdrowotnej, a także ocena, czy przyjmowane rozwiązania normatywne i orzecznicze zapewniają należyłą ochronę godności człowieka, praw pacjenta i zasady równego traktowania. Cel ten ma charakter zarówno rekonstrukcyjny, jak i krytyczny. Z jednej strony wymaga odtworzenia głównych pojęć, zasad i modeli argumentacji obecnych w bioetyce oraz odpowiadających im mechanizmów prawnych; z drugiej – oceny, czy przyjmowane rozwiązania są spójne aksjologicznie, odpowiadają standardom ochrony praw człowieka i nie prowadzą do marginalizacji osób szczególnie narażonych.

² A. Bator, *Instrumentalizacja vs autonomia prawa, czyli co „mówi” do nas racjonalny prawodawca*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2025, t. 87, nr 1, s. 48–53.

Z tak określonego celu wynikają podstawowe pytania badawcze organizujące tok całej pracy. Po pierwsze, w jaki sposób zasady bioetyczne – autonomia, dobroczynienie, niekrzywdzenie, użyteczność i sprawiedliwość – przekładane są na język prawa oraz praktykę jego stosowania? Po drugie, czy autonomia pacjenta stanowi w prawie medycznym wartość nadrzędną, czy raczej jedną z wartości podlegających ważeniu z dobrem pacjenta, ochroną zdrowia publicznego, bezpieczeństwem innych i powinnością ochrony osób szczególnie podatnych na presję lub zależność? Po trzecie, jakie granice etyczne i prawne wyznaczają decyzjom dotyczącym początku i końca życia współczesne standardy praw człowieka? Po czwarte, jaka jest rola sądów krajowych i międzynarodowych w kształtowaniu standardów bioetycznych oraz jak dalece orzecznictwo staje się dziś miejscem tworzenia biojurisprudencji? Po piąte wreszcie, jak należy rozumieć sprawiedliwość w ochronie zdrowia w warunkach ograniczonych zasobów, nierówności społecznych i rosnących możliwości technologicznych oraz czy obowiązujące mechanizmy prawne rzeczywiście chronią przed arbitralnością, wykluczeniem i dyskryminacją?

Na poziomie bardziej szczegółowym monografia zmierza również do kilku celów pomocniczych: uporządkowania pojęciowego obszaru bioetyki poprzez przedstawienie zasad, teorii moralnych i sposobów rozumowania stanowiących jej podstawę; ukazania, że współczesne spory bioetyczne są zarazem sporami o obraz człowieka – o to, czy ma on być pojmowany przede wszystkim jako istota autonomiczna, relacyjna, podatna na zranienie, czy też jako uczestnik wspólnoty³, wobec której posiada określone obowiązki; prześledzenia, w jaki sposób prawo międzynarodowe, europejskie i krajowe tworzy ramy ochrony dla szczególnie trudnych obszarów biomedycyny oraz zbadania, czy orzecznictwo sądowe wzmacnia ochronę jednostki, czy też niekiedy racjonalizuje istniejące nierówności i konflikty wartości.

Przyjęta metoda badawcza odpowiada złożoności analizowanego problemu. Podstawowe znaczenie ma analiza dogmatycznoprawna, pozwalająca odtworzyć treść norm, standardów i konstrukcji prawnych. W odniesieniu do regulacji bioetycznych analiza ta nie może jednak ograniczać się wyłącznie do literalnego brzmienia przepisów⁴. Szczególnego znaczenia nabiera także rekonstrukcja celu regulacji, kontekstu jej powstania oraz sposobu, w jaki ustawodawca uzasadniał przyjęte rozwiązania⁵. Materiały legislacyjne⁶ mogą

³ A. Sulikowski, *Nowoczesny paradygmat człowieka jako podmiotu prawa a posthumanizm poststrukturalistyczny*, [w:] A. Dębiński i in. (red.), *Abiit, non obiit. Księga poświęcona pamięci Księdza Profesora Antoniego Kościa SVD*, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2013, s. 365–380.

⁴ M. Zirk-Sadowski, T. Bekrycht, *Filozofia prawa i teorie wykładni prawa (wybrane problemy)*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica” 2017, t. 78, s. 5–10.

⁵ M. Smolak, *Aksjologiczne założenia stosowania dyrektyw wykładni celowościowej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2014, t. 76, nr 1, s. 5–12.

⁶ A. Bielska-Brodziak, *Śladami prawodawcy faktycznego. Materiały legislacyjne jako narzędzie wykładni prawa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017, rozdz. 5; Z. Tobor, *Rola materiałów legislacyjnych w porządku prawnym*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2016, t. CIV, s. 173–176.

więc pełnić funkcję pomocniczą przy ustalaniu sensu norm dotyczących praw pacjenta, zgody, eksperymentu medycznego czy klauzuli sumienia, zwłaszcza tam, gdzie przepisy posługują się pojęciami otwartymi i wymagają ważenia konkurujących wartości. Towarzyszy jej analiza filozoficzno-bioetyczna, niezbędna do identyfikacji założeń aksjologicznych ukrytych za poszczególnymi rozwiązaniami normatywnymi. Istotną rolę odgrywa również analiza orzecznictwa, ponieważ to właśnie w judykaturze w sposób szczególnie wyrazisty ujawniają się realne konflikty między autonomią, ochroną życia, dobrem pacjenta, interesem publicznym i sprawiedliwością proceduralną. W niektórych fragmentach konieczne okazuje się także ujęcie porównawcze i prawnoczołowiecze, umożliwiające zestawienie rozwiązań funkcjonujących w różnych porządkach normatywnych.

Nieprzypadkowy jest również układ pracy. Otwiera ją część poświęcona zasadom, teoriom i prawu, a więc temu fundamentowi, bez którego niemożliwe byłoby rzetelne prowadzenie dalszych analiz. Pojawiają się w niej pytania o naturę moralnego rozumowania, relację między etyką i bioetyką, znaczenie autonomii, dobroczynienia, użyteczności i sprawiedliwości, a także o szersze tło teorii moralnych, które nadają sens konkretnym sporom. Taki punkt wyjścia nie ma charakteru wyłącznie dydaktycznego, lecz stanowi świadomą decyzję metodologiczną: spory bioetyczne nie mogą być trafnie analizowane bez uprzedniego uświadomienia sobie, jakie pojęcia oraz jakie antropologiczne założenia organizują nasze myślenie o dobru, obowiązku i granicach działania.

Dalsze części monografii prowadzą ku zagadnieniom coraz bardziej konkretnym egzystencjalnie i prawnie. Relacja pacjent–lekarz ujawnia problemy autonomii, zaufania, świadomej zgody, prawdy, poufności oraz granic paternalizmu. Problematyka życia i śmierci odsłania najbardziej dramatyczne pytania o dopuszczalność ingerencji w początek i kres ludzkiej egzystencji, o status życia ludzkiego, zakres samostanowienia i powinności ochronne państwa. Z kolei część poświęcona sprawiedliwości w opiece zdrowotnej przenosi punkt ciężkości z decyzji jednostkowych na poziom wspólnotowy i instytucjonalny, każąc pytać o równość, niedyskryminację, kryteria alokacji zasobów, szczególną ochronę grup wrażliwych oraz proceduralne warunki uczciwego podejmowania decyzji.

W tym sensie monografia ta nie jest jedynie zbiorem zagadnień z pogranicza prawa i bioetyki. Jej ambicją jest przedstawienie spójnej opowieści o tym, w jaki sposób nowoczesne społeczeństwo próbuje odpowiadać na pytania graniczne. Odpowiedzi te nigdy nie są neutralne. Zawsze zakładają określone rozumienie osoby, wolności, odpowiedzialności i dobra wspólnego. W prawie bioetycznym spotykają się więc nie tylko przepisy i procedury, lecz także konkurencyjne wizje człowieczeństwa. Zadaniem badacza nie jest ukrywanie tych napięć, lecz ich wydobycie, uporządkowanie i poddanie krytycznej ocenie.

Niniejsza książka nie zmierza zatem do prostego rozstrzygnięcia wszystkich sporów bioetycznych. Byłoby to zarówno niemożliwe, jak i intelektualnie podejrzane. Jej celem jest raczej ukazanie pola problemowego w całej jego złożoności, wskazanie głównych linii konfliktu, zbadanie sposobów, w jakie prawo próbuje te konflikty oswoić, a także ocena, czy czyni to w sposób odpowiadający godności człowieka i wymogom sprawiedliwości. Jeżeli bowiem medycyna – jak pisał Pellegrino – jest najbardziej humanistyczną z nauk i najbardziej naukową z humanistyk, to prawo bioetyczne jawi się jako jedna z najważniejszych prób nadania tej humanistycznej nauce i tej naukowej humanistyce kształtu normatywnego. Ostatecznie jest to więc książka o człowieku: o jego wolności, kruchości, cierpieniu, nadziei i prawie do bycia traktowanym zawsze jako cel, nigdy jedynie jako środek.

Bibliografia

- Adams R.M., *Finite and Infinite Goods*, Oxford University Press, Oxford 1999.
- Agar N., *Liberal Eugenics. In Defence of Human Enhancement*, Blackwell Publishing, Oxford 2004.
- Alberghi J., Cassone A., *Decesso del paziente per infezione da Covid-19 contratta durante il ricovero: sulla responsabilità della struttura sanitaria (Sent. N. 1511/2024 emessa dal Tribunale di Padova)*, 2024, <https://studiolegalealberghi.com/pubblicazioni/decesso-del-paziente-per-infezione-da-covid-19-contratta-durante-il-ricovero-sulla-responsabilita-della-struttura-sanitaria-sent-n-15112024-emessa-dal-tribunale-di-padova/> (dostęp: 23.06.2026).
- American Medical Association, *Code of Medical Ethics*, b.r., <https://code-medical-ethics.ama-assn.org/?utm> (dostęp: 24.06.2026).
- An NHS Trust v. MB*, England and Wales High Court (Family Division), Mar 15, 2006, <https://www.casemine.com/judgement/uk/5a8ff7d660d03e7f57eb264e#:~:text=Decision%3A,and%20dignified%20death%20for%20M> (dostęp: 13.09.2024).
- Andorno R., *The Oviedo Convention: A European Legal Framework at the Intersection of Medicine and Human Rights*, „Journal of Medicine and Law” 2005, vol. 24, s. 133–143.
- Annas G.J., *Conjoined Twins – The Limits of Law at the Limits of Life*, „New England Journal of Medicine” 2001, vol. 344, s. 1104–1108.
- Annas J., *The Morality of Happiness*, Oxford University Press, Oxford 1993.
- Araj I.T.Y., *The Palestinian Experience of Sperm Smuggling: Reproduction, Intimacy, Sociality, and (Counter)Domination in a Settler-Colonial Order*, PhD thesis, Graduate Institute of International and Development Studies, Geneva 2025.
- Arystoteles, *Etyka nikomachejska*, tłum. D. Gromska, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982.
- Auckland C., Goold I., *Defining the Limits of Parental Authority: Charlie Gard, Best Interests and the Risk of Significant Harm Threshold*, „Law Quarterly Review” 2018, vol. 134, s. 37–42.
- Audi R., *The Good in the Right: A Theory of Intuition and Intrinsic Value*, Princeton University Press, Princeton 2004.
- Bagińska E., *Proporcjonalność ograniczeń świadczeń zdrowotnych w czasie pandemii*, „Prawo i Medycyna” 2021, nr 1, s. 42–63.
- Baker R., *The Structure of Moral Revolution: Studies of Changes in the Morality of Death, and the Bioethic Revolution*, MIT Press, Cambridge–London 2019.
- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012.

- Bandura A., *Moral Disengagement*, [w:] D.J. Christie (red.), *The Encyclopedia of Peace Psychology*, Wiley-Blackwell, Malden 2011.
- Bańczyk A., *Zaprzestanie uporczywej terapii na tle orzeczenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie Lambert i inni przeciwko Francji*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2017, t. XV, s. 206–231.
- Bator A., *Instrumentalizacja vs autonomia prawa, czyli co „mówi” do nas racjonalny prawodawca*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2025, t. 87, nr 1, s. 39–54.
- Bator A., *Założenie racjonalnego prawodawcy w polskiej debacie teoretycznoprawnej. Punkt wyjścia i jego krytyka*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2020, t. CXX, s. 21–34.
- Beauchamp T., Childress J., *Principles of Biomedical Ethics*, Oxford University Press, Oxford–New York 2001.
- Beck D., *Between Relativism and Imperialism*, „Developing World Bioethics” 2015, vol. 15(3), s. 162–171.
- The Belmont Report. Ethical Principles and Guidelines for the Protection of Human Subjects of Research. The National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research*, „Federal Register” 1979, vol. 44(76), s. 23192–23197.
- Bentham J., *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Clarendon Press, Oxford 1907.
- Bentham J., *Wprowadzenie do zasad moralności i prawodawstwa*, tłum. B. Baczek, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1958.
- Bernatek-Zagula I., *Odpowiedzialność cywilna za naruszenie prawa pacjenta do informacji*, „Zeszyty Naukowe PWSZ im. Witelona w Legnicy” 2007, t. 1, s. 21–31.
- Białek A., *Dylematy prawa i bioetyki – pora na działanie. Stanowiska i postulaty Rzecznika Prawa Obywatelskich dotyczące problemów bioetycznych w czasie VII kadencji (2015–2020)*, Biuro Rzecznika Prawa Obywatelskich, Warszawa 2020.
- Bielska-Brodziak A., *Śladami prawodawcy faktycznego. Materiały legislacyjne jako narzędzie wykładni prawa*, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Bieńkowska D., *Prawa człowieka w europejskim systemie prawa medycznego*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2023.
- Biesaga T., *Podstawy etyki i bioetyki*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, Kraków 2016.
- Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, *Sytuacja prawna osób nieheteroseksualnych i transpłciowych w Polsce*, 2020, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/sytuacja-prawna-osob-nieheteroseksualnych-i-transpłciowych-w-polsce> (dostęp: 24.06.2026).
- Björnsson G., *Do ‘Objectivist’ Features of Moral Discourse and Thinking Support Moral Objectivism?*, „The Journal of Ethics” 2012, vol. 16, s. 367–393.
- Boratyńska M., Konieczniak P., *Prawa pacjenta*, Centrum Doradztwa i Informacji Difin, Warszawa 2012.

- Boratyńska M., Malczewski J., *Spór o zaprzestanie daremnej terapii oraz sztucznego odżywiania i nawadniania na przykładzie sprawy polskiego pacjenta RS w Wielkiej Brytanii*, „Przegląd Prawa Medycznego” 2021, nr 1–2, s. 171–236.
- Bosek L., *Godność człowieka i jej ochrona w prawie konstytucyjnym*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2012.
- Bosek L., *Materiał biologiczny człowieka jako przedmiot ochrony konstytucyjnej*, „Państwo i Prawo” 2015, nr 7, s. 3–22.
- Breczko A., *Filozoficzne i normatywne aspekty godności człowieka*, [w:] A. Jamróz, L. Jamróz (red.), *Prawa jednostki w demokratycznym państwie prawa: zagadnienia wybrane. Prace ofiarowane dr. Bohdanowi Zdziennickiemu*, Wydawnictwo Temida 2, Wydawnictwo Stowarzyszenia Absolwentów Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2016, s. 53–69, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/16906/1/A_Breczko_Filozoficzne_i_normatywne_aspekty.pdf (dostęp: 14.03.2025).
- Breczko A., *Prawo a moralność w teorii i praktyce wczoraj i dziś (zarys wykładu)*, Wydawnictwo Temida 2, Białystok 2004.
- Brink D.O., *Moral Realism and the Foundations of Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 1989.
- Brody H., *The Ethics of Biomedical Research: An International Perspective*, Oxford University Press, New York 1998.
- Bundesverfassungsgericht (BVerfG), Beschluss des Ersten Senats vom 16.12.2021, 1 BvR 1541/20*, „Kriminalpolitische Zeitschrift” 2022, no. 1, s. 48–57.
- Buse K., Mays N., Walt G., *Making Health Policy*, Open University Press, Maidenhead 2012.
- Cai H., *Between Silence and Resistance: Palestinian Sperm Smuggling as a Non-violent Resistance*, Central European University, Wien 2023.
- Campbell L., *Kant, Autonomy and Bioethics*, „Ethics, Medicine and Public Health” 2017, vol. 3(3), s. 381–392.
- Canadian Institutes of Health Research, Secretariat on Responsible Conduct of Research, Natural Sciences and Engineering Research Council of Canada, Social Sciences and Humanities Research Council of Canada, *Tri-Council policy statement: ethical conduct for research involving humans*, Ottawa 2018, <https://publications.gc.ca/site/eng/9.869459/publication.html> (dostęp: 24.06.2026).
- Caulfield T., Knoppers B., *Consent, Privacy, and Research Biobanks*, „Nature Reviews Genetics” 2010, vol. 11, s. 771–776.
- Caulfield T., Upshur R.E.G., Daar A., *DNA databanks and consent: A suggested policy option involving an authorization model*, „BMC Medical Ethics”, vol. 4(1), s. 1–4.
- Chańska W., *Bioetyka*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- Chańska W., *Granice badań biomedycznych a zgoda uczestnika*, „Diametros” 2014, nr 41, s. 1–18.
- Chirkowska-Smolak T., Smolak M., *Oceny moralne w rozumowaniu sędziowskim*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2017, t. 79, nr 2, s. 31–46.

- Chmaj M., *Konstytucyjne prawo do ochrony zdrowia*, „Przegląd Sejmowy” 2014, nr 6, s. 29–40.
- Collins A., *In the Sleep Room: The Story of the CIA Brainwashing Experiments in Canada*, Lester & Orpen Dennys, Toronto 1988.
- Committee on Economic, Social and Cultural Rights, *General comment no. 14: The right to the highest attainable standard of health (article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*, UN Doc. E/C.12/2000/4, Geneva 2000, <https://digitallibrary.un.org/record/425041?ln=en&v=pdf> (dostęp: 24.06.2026).
- Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine, European Treaty Series No. 164, Oviedo, 4 April 1997, <https://www.coe.int/en/web/human-rights-and-biomedicine/oviedo-convention> (dostęp: 25.06.2026).
- Convention on the Rights of the Child, *General Comment No. 14 (2013) on the right of the child to have his or her best interests taken as a primary consideration*, CRC/C/GC/14, https://digitallibrary.un.org/record/778523/files/CRC_C_GC_14-EN.pdf (dostęp: 25.06.2026).
- Council for International Organizations of Medical Sciences, *International Ethical Guidelines for Biomedical Research Involving Human Subjects*, CIOMS, Geneva 1993, <https://cioms.ch/publications/product/international-ethical-guidelines-for-biomedical-research-involving-human-subjects-2> (dostęp: 25.06.2026).
- Council for International Organizations of Medical Sciences, *International Ethical Guidelines for Biomedical Research Involving Human Subjects*, prepared in collaboration with the World Health Organization, CIOMS, Geneva 2002, <https://cioms.ch/publications/product/international-ethical-guidelines-for-biomedical-research-involving-human-subjects-2> (dostęp: 25.06.2026).
- Council for International Organizations of Medical Sciences, *International Ethical Guidelines for Health-related Research Involving Humans*, prepared in collaboration with the World Health Organization, CIOMS, Geneva 2016, <https://doi.org/10.56759/rgxl7405>
- Council for International Organizations of Medical Sciences, *Proposed International Guidelines for Biomedical Research Involving Human Subjects*, CIOMS, Geneva 1982, <https://cioms.ch/publications/product/proposed-international-guidelines-for-biomedical-research-involving-human-subjects> (dostęp: 25.06.2026).
- Council of Europe, *Additional Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine, on the Prohibition of Cloning Human Beings (ETS No. 168)*, Paris, 12.01.1998, <https://www.coe.int/en/web/Conventions/full-list?module=treaty-detail&treaty-num=168> (dostęp: 25.06.2026).
- Council of Europe, *Additional Protocol to the Convention on Human Rights and Biomedicine concerning Transplantation of Organs and Tissues of Human Origin*, ETS No. 186, Strasbourg 2002, <https://rm.coe.int/1680081562> (dostęp: 25.06.2026).

- Council of Europe, *Guide for the implementation of the principle of prohibition of financial gain with respect to the human body and its parts from living or deceased donors*, Strasbourg 2018, <https://rm.coe.int/guide-fin-gain-eng-1-/1680a61aab> (dostęp: 25.06.2026).
- Craig W.L., *Reasonable Faith*, Crossway, Wheaton 2008.
- Czarnecka A., *Zasada podwójnego skutku w sporze o aborcję*, „Prawo i Więź” 2021, nr 4(38), s. 109–116.
- Dancák P., *Doktryna podwójnego skutku: pomoc w podejmowaniu decyzji*, „Studia Ecologiae et Bioethicae” 2020, t. 18(3), s. 19–28.
- Daniels N., *Just Health: Meeting Health Needs Fairly*, Cambridge University Press, Cambridge 2008.
- Daniels N., *Justice and Justification: Reflective Equilibrium in Theory and Practice*, Cambridge University Press, Cambridge 1996.
- Daniels N., *Justice, Health, and Healthcare*, „American Journal of Bioethics” 2001, vol. 1(2), s. 2–16.
- Daniels N., Sabin J.E., *Accountability for Reasonableness: An Update*, „BMJ” 2008, vol. 337, a1850, <https://doi.org/10.1136/bmj.a1850>
- Daniels N., Sabin J.E., *Accountability for Reasonableness: Establishing a Fair Process for Priority Setting Is Easier Than Agreeing on Principles*, „BMJ” 2000, vol. 321(7272), s. 1300–1301.
- Daniels N., Sabin J.E., *Limits to health care: fair procedures, democratic deliberation, and the legitimacy problem for insurers*, „Philosophy & Public Affairs” 1997, vol. 26(4), s. 303–350.
- Daniels N., Sabin J.E., *Setting Limits Fairly: Learning to Share Resources for Health*, Oxford University Press, Oxford 2008.
- De Vries R., *The Uses and Abuses of Moral Theory in Bioethics*, „Ethical Theory and Moral Practice” 2011, vol. 14(4), s. 419–430.
- Dickens B.M., *Confidentiality and HIV/AIDS*, „Health and Human Rights” 2000, vol. 4, s. 815–830.
- Dinsdale C.E., *Child v. Parent: A Viable New Tort of Wrongful Life?*, „Arizona Law Review” 1982, vol. 24, s. 391–420.
- Dive L., Newson A.J., *Reconceptualizing Autonomy for Bioethics*, „Kennedy Institute of Ethics Journal” 2018, vol. 28(2), s. 171–203.
- Dobrowolska K., *Prawa reprodukcyjne i seksualne w ONZ i ich doktrynalne uwarunkowania*, „Zeszyty Prawnicze” 2016, t. 16, nr 2, s. 163–181.
- Dresser R., *When Science Offers Salvation: Patient Advocacy and Research Ethics*, Oxford University Press, New York 2001.
- Drozdowska U., *Zadośćuczynienie w razie naruszenia prawa pacjenta do informacji o alternatywnej metodzie wykonania zabiegu operacyjnego. Glosa do wyroku SA w Poznaniu z dnia 8.03.2018 r., I ACa 917/17*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2021, nr 1(49), s. 167–179.
- Dubouis L., *La Convention sur les droits de l’homme et la biomédecine*, „Revue de droit sanitaire et social” 1998, n° 2, s. 217–230.

- Dumon J.C., Sneyers M., Moens W., *Report: First Gene Therapy Related Death*, Section de Biosécurité et Biotechnologie, Conseil de Biosécurité, Brussels 2000, Ref. D/2000/2505/02.
- Dworkin R., *Life's Dominion: An Argument About Abortion, Euthanasia, and Individual Freedom*, Vintage, New York 1994.
- Emanuel E.J., Wendler D., Grady J., *What Makes Clinical Research Ethical?*, „JAMA” 2000, vol. 283(20), s. 2701–2711.
- Emmrich M., *Abschied vom Nürnberger Kodex. Bioethik-Konvention: Der Triumph des utilitaristischen Denkens*, [w:] M. Emmrich (red.), *Im Zeitalter der Bio-Macht*, Mabuse, Frankfurt 1999, s. 341–348.
- ESHRE PGT Consortium Steering Committee, Carvalho F., Coonen E., Goossens V., Kokkali G., Rubio C., Meijer-Hoogeveen M., Moutou C., Vermeulen N., De Rycke M., *ESHRE PGT Consortium good practice recommendations for the organisation of PGT*, „Human Reproduction Open” 2020, vol. 2020(3), hoaa021, <https://doi.org/10.1093/hropen/hoaa021>
- Ethical Considerations in Phase I studies: Gelsinger Case*, b.r., https://prod-edxapp.edx-cdn.org/assets/courseware/v1/c56ae0d94a1fb40ab6c3e1a71ee662fc/c4x/HarvardX/HSPH-HMS214x/asset/Gelsinger_FINAL.pdf (dostęp: 25.05.2026).
- ETPCz, *ECHR declares application by parents of Alfie Evans inadmissible*, 28.03.2018, <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?filename=Decision+Evans+v.+United+Kingdom+-+complaint+declared+inadmissible.pdf&id=003-6046074-7771568&library=ECHR> (dostęp: 25.06.2026).
- ETPCz, *European Court endorses decisions by the UK courts in the Charlie Gard case*, 27.06.2017, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-175359%22%7D> (dostęp: 25.06.2026).
- European Centre for Disease Prevention and Control, *Surveillance of COVID-19 at Long-Term Care Facilities in the EU/EEA*, Stockholm 2020, <https://www.ecdc.europa.eu/sites/default/files/documents/covid-19-long-term-care-facilities-surveillance-guidance.pdf?utm> (dostęp: 23.06.2026).
- Europejska Konwencja Praw Człowieka (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167).
- Evans B.J., *Power to the People: Data Citizens in the Age of Precision Medicine*, „Vanderbilt Law Review” 2018, vol. 70, s. 101–174.
- Faden R.R., Beauchamp T.L., *A History and Theory of Informed Consent*, Oxford University Press, New York–Oxford 1986.
- Family Law Week, *An NHS Trust v MB & Anor* [2006] EWHC 507 (Fam), 15.03.2006, <https://www.familylawweek.co.uk/judgments/an-nhs-trust-v-mb-anor-2006-ewhc-507-fam/> (dostęp: 9.07.2026).
- FDA, *Notice of Initiation of Disqualification Proceedings and Opportunity to Explain*, 30.11.2000, https://www.circare.org/fdaws3/wilson_20001130.pdf (dostęp: 25.06.2026).
- FDA, *Warning Letter to James M. Wilson, M.D.*, 3.03.2000, https://www.circare.org/fdaws3/wilson_20000303.pdf (dostęp: 25.06.2026).
- Filar M. (red.), *Prawo medyczne*, LexisNexis, Warszawa 2011.

- Finnis J., *Natural Law and Natural Rights*, Clarendon Press, Oxford 1980.
- Fletcher G., *A Fresh Start for the Objective-List Theory of Well-Being*, „Utilitas” 2013, vol. 25(2), s. 206–210.
- Floridi L., *AI and the Future of Healthcare*, „Philosophy & Technology” 2019, vol. 32(1), s. 1–15.
- Fordham M., *Doctor Does Not Always Know Best – Foo Fio Na v. dr. Soo Fook Mun*, „Singapore Journal of Legal Studies” 2007, s. 128–137.
- Foster C., *Human Dignity in Bioethics and Law*, Oxford Hart Publishing, Oxford–Portland 2011.
- Frankena W., *Ethics*, Prentice Hall of India, New Delhi 1988.
- Fredman S., *Discrimination Law*, Oxford University Press, Oxford 2011.
- Friedland G.H., Klein R.S., *Transmission of the Human Immunodeficiency Virus*, „New England Journal of Medicine” 1987, vol. 317(18), s. 1125–1135.
- Ftouni L., *“They Make Death, and I’m the Labor of Life”: Palestinian Prisoners’ Sperm Smuggling as an Affirmation of Life*, „Critical Times” 2024, vol. 7(1), s. 94–109.
- Galewicz W., *Sprawiedliwość i zdrowie. Eseje z filozofii medycyny i bioetyki*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2009.
- Gargarella R., *The Legal Foundations of Inequality*, Cambridge University Press, New York 2010.
- Garlicki L., Zubik M. (red.), *Konstytucja RP. Komentarz*, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2016.
- Gilligan C., *In a Different Voice: Psychological Theory and Women’s Development*, Harvard University Press, Cambridge 1982.
- Gillmor D., *I Swear by Apollo: Dr. Ewen Cameron and the CIA-Brainwashing Experiments*, Eden Press, Montreal 1987.
- Gillon R., *Philosophical Medical Ethics*, Wiley, Chichester 1986.
- Glanc M., *Zaprzestanie terapii medycznej. Glosa do wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 5 czerwca 2015 r. w sprawie Lambert i inni przeciwko Francji, skarga nr 46043/14*, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2016, nr 1, s. 144–153.
- Goodemote E., *Evans v. United Kingdom*, 43 E.H.R.R. 21 *European Court of Human Rights Case Summary*, „Cornell International Law Journal” 2007, vol. 40(2), s. 571–585.
- Goyette J., *On the Transcendence of the Common Good: Aquinas’s Political Philosophy*, Catholic University of America Press, Washington 2013.
- Górski M., *Glosa do wyroku ETPCz (Wielka Izba) z 5 czerwca 2015 r. w sprawie Lambert i inni przeciwko Francji (skarga nr 46043/14)*, „Zeszyty Naukowe Sądownictwa Administracyjnego” 2017, nr 2(71), s. 159–168.
- Griffiths J., Bood A., Weyers H., *Euthanasia and Law in the Netherlands*, Amsterdam University Press, Amsterdam 1998.
- Haberko J., *Administracyjnoprawny obowiązek szczepienia dzieci*, „Studia Prawa Publicznego” 2017, nr 3, s. 9–28.

- Haberko J., *Prawnomedyczne relacje rodzice – dziecko – państwo*, [w:] M. Łączkowska-Poprawska (red.), *Dziecko – rodzice – państwo w kontekście świadczeń zdrowotnych, edukacyjnych i przemocy domowej*, Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2020, s. 13–46.
- Habermas J., *The Future of Human Nature*, Polity Press, Cambridge 2003.
- Hamamra B., Mayaleh A., Pappé I., *New frontiers of parenthood: Sperm smuggling, IVF, and gender roles in Palestine*, „Women’s Studies International Forum” 2025, vol. 110, 103089, <https://doi.org/10.1016/j.wsif.2025.103089>
- Hamdan M., *“Every Sperm Is Sacred”: Palestinian Prisoners, Smuggled Semen, and Derrida’s Prophecy*, „International Journal of Middle East Studies” 2019, vol. 51(4), s. 525–545.
- Hare R.M., *Moral Thinking: Its Levels, Method, and Point*, Clarendon Press, Oxford 1981.
- Harman G., *The Nature of Morality*, Oxford University Press, New York 1977.
- Harmon S., Laurie G., *Opinion 4:2008: The Regulation of Human Tissue Use and Regulation*, SCRIPT, Edinburgh 2008.
- Harris J., *Enhancing Evolution: The Ethical Case for Making Better People*, Princeton University Press, Princeton 2010.
- Harris J., *Privacy, Confidentiality, and HIV*, „Journal of Medical Ethics” 1995, no. 21, s. 137–141.
- Have H. ten, Jean M. (red.), *The UNESCO Universal Declaration on Bioethics and Human Rights: Background, Principles and Application*, UNESCO Publishing, Paris 2009.
- Häyry M., *Just Better Utilitarianism*, „Cambridge Quarterly of Healthcare Ethics” 2021, vol. 30(2), s. 343–367, <https://doi.org/10.1017/S0963180120000882>
- Held V., *The Ethics of Care: Personal, Political, and Global*, Oxford University Press, Oxford 2006.
- Helios J., *Aspekt systemowy i aksjologiczny „procedur”*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2008, t. 77, s. 109–127.
- Helios J., Jedlecka W., *Historia i specyfika zawodu lekarza weterynarii*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2024.
- Helios J., Jedlecka W., *O równości w relacji terapeutycznej ze stanowiska etyki*, „Wrocławskie Studia Erazmiańskie” 2016, t. 10, s. 273–295.
- Helios J., Jedlecka W., *Przemoc instytucjonalna wobec dzieci. Kulturowe uzasadnienie przemocy instytucjonalnej*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2020.
- Herlitz A., *Committing to Priorities: Incompleteness in Macro-Level Health Care Allocation and Its Implications*, „Journal of Medicine and Philosophy” 2018, vol. 43(6), s. 724–745.
- Heywood M., *South Africa’s Treatment Action Campaign: Combining Law and Social Mobilization to Realize the Right to Health*, „Journal of Human Rights Practice” 2009, vol. 1(1), s. 14–36.
- Homa A., *„Oddałem mu nerkę, bo go kocham”. Historia miłości, która uratowała życie*, 2025, <https://wiadomosci.onet.pl/oddalem-mu-nerke-bo-go-kocham-historia-milosci-ktora-uratowala-zycie/lp84bck> (dostęp: 2.04.2026).

- Honnefelder L., *Biomedizinische Ethik und Globalisierung. Zur Problematik völkerrechtlicher Grenzziehung am Beispiel der Menschenrechtskonvention zur Biomedizin des Europarates*, [w:] A. Eser (red.), *Biomedizin und Menschenrechte*, Knecht, Frankfurt 1999, s. 55–70.
- Hooker B., *Ideal Code, Real World: A Rule-Consequentialist Theory of Morality*, Clarendon Press, Oxford 2000.
- Höffe O., *Immanuel Kant*, tłum. A. Romaniuk, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1995.
- Hulsbergen A.F.C., Eijkholt M.M., Balak N., Brennum J., Bolger C., Bohrer A.-M., Feldman Z., Holsgrove D., Kitchen N., Mathiesen T.I., Moojen W.A., Samprón N., Sames M., Sandvik U., Tisell M., Broekman M.L.D., *Ethical triage during the COVID-19 pandemic: a toolkit for neurosurgical resource allocation*, „Acta Neurochirurgica” 2020, vol. 162, s. 1485–1490.
- Hursthouse R., *On Virtue Ethics*, Oxford University Press, Oxford 1999.
- International Council for Harmonisation of Technical Requirements for Pharmaceuticals for Human Use (ICH), *Guideline for Good Clinical Practice, E6(R3)*, 2025, https://database.ich.org/sites/default/files/ICH_E6%28R3%29_Step4_FinalGuideline_2025_0106.pdf (dostęp: 9.07.2026).
- International Council for Harmonisation of Technical Requirements for Pharmaceuticals for Human Use (ICH), *Integrated Addendum to ICH E6(R1): Guideline for Good Clinical Practice E6(R2)*, 2016, https://database.ich.org/sites/default/files/E6_R2_Addendum.pdf (dostęp: 25.06.2026).
- Ives J., Draper H., *Appropriate mythologies for empirical bioethics: It's all relative*, „Bioethics” 2009, vol. 23, s. 249–258.
- Jabłońska-Bonca J., *Auctoritas non veritas facit legem? Z problematyki funkcji autorytetów prawnych*, [w:] M. Pichlak (red.), *Profesjonalna kultura prawnicza*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2012, s. 135–152.
- Jabłońska-Bonca J., *Problemy ze spójnościami prawa i regulacjami pozaprawnymi a siła sprawcza państwa – zarys tematu*, „Krytyka Prawa” 2015, t. 7, nr 1, s. 157–175.
- Jacek A., Nagórska M., *Kluczowa sumienia*, „Edukacja Prawnicza” 2017, nr 2, s. 56–63.
- Jaggar A., *Living with Contradictions: Controversies in Feminist Social Ethics*, Westview Press, Boulder 1994.
- Jaggar A.M., *Feminist Ethics*, [w:] H. LaFollette, I. Person (red.), *The Blackwell Guide to Ethical Theory*, Wiley-Blackwell, Malden 2013, s. 433–460.
- Jamieson D., *Climate, Health and Intergenerational Justice*, „Ethics & International Affairs” 2014, vol. 28(3), s. 375–397.
- Jarosz-Żukowska S., *Prawo do ochrony zdrowia i dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej*, [w:] M. Jabłoński (red.), *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014, s. 659–689.
- Jaroszewska I.A., *Zabójstwo eutanatyczne w polskim prawie karnym*, [w:] E. Żywucka-Kozłowska, A. Opolska, M. Trender (red.), *Śmierć w wielu odsłonach. Problemy wybrane*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn 2017, s. 65–72.

- Jedlecka W., *Szpital psychiatryczny jako przykład instytucji totalnej*, „Studia nad Autorytaryzmem i Totalitaryzmem” 2021, t. 43, nr 2, s. 241–248.
- Johnson A.L., *Fortifying the Petard: A Response to One of Erik Wielenberg’s Criticisms of the Divine Command Theory*, „Philosophia Christi” 2018, vol. 20(2), s. 357–363.
- Jonas H., *The Imperative of Responsibility: In Search of an Ethics for the Technological Age*, University of Chicago Press, Chicago 1984/1985.
- Joyce R., *The Evolution of Morality*, MIT Press, Cambridge 2006.
- Kaczmarek P., *Dwa ujęcia proceduralizacji prawa*, [w:] A. Sulikowski (red.), *Z zagadnień teorii i filozofii prawa. W poszukiwaniu podstaw prawa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006, s. 199–215.
- Kancelaria Senatu, *Informacja prawna o wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 21 października 2014 r. (K 38/13) dotyczącym ustawy o świadczeniach rodzinnych*, Warszawa 2014, https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/userfiles/_public/k9/komissje/2015/ku/informprawna/k_38_13.pdf (dostęp: 25.06.2026).
- Kant I., *Groundwork of the Metaphysics of Morals*, Cambridge University Press, Cambridge 1997.
- Kant I., *Krytyka praktycznego rozumu*, tłum. J. Gałęcki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Kant I., *Uzasadnienie metafizyki moralności*, tłum. M. Wartenberg, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Karta praw podstawowych Unii Europejskiej (Dz.Urz. UE C 326 z 26.10.2012).
- Kass L., *The Wisdom of Repugnance*, „The New Republic”, 2.06.1997, s. 17–19.
- Kelly J.T., *Libertarian paternalism, utilitarianism, and justice*, [w:] C. Coons, M. Weber (red.), *Paternalism: Theory and Practice*, Cambridge University Press, Cambridge 2013, s. 216–230.
- Kenny A., *What I Believe*, Continuum, London 2006.
- Kern B.R., *Die Bioethik-Konvention des Europarates: Bioethik versus Arztrecht?*, „Medizinrecht” 1998, vol. 11, s. 485–502.
- Kimmelman J., *Gene Transfer and the Ethics of First-in-Human Research: Lost in Translation*, Cambridge University Press, Cambridge 2010.
- Kinsinger F.S., *Beneficence and the professional’s moral imperative*, „Journal of Chiropractic Humanities” 2009, vol. 16(1), s. 44–46.
- Kittay E., *Love’s Labor: Essays on Women, Equality and Dependency*, Routledge, New York 1999.
- Kittay E., Silvers A., Wasserman D., Mahowald M.B., *Disability, Difference, and Discrimination: Perspectives on Justice in Bioethics and Public Policy*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham–New York 1998.
- Knoppers B.M., *Biobanks: simplifying consent*, „Nature Reviews Genetics” 2004, vol. 5(7), s. 485–498.
- Kodeks deontologii dentystycznej, Sekcja Stomatologiczna XII Zjazdu Lekarzy i Przyrodników Polskich, 1925.
- Kodeks deontologii lekarskiej: Zarząd N. I. L. podaje do wiadomości, przyjęty na walnym zebraniu, N. I. L. w dn. 16 czerwca 1935 r. zbiór zasad deontologii lekarskiej,

- Naczelna Izba Lekarska, Warszawa 1935, <https://polona.pl/preview/fad24968-92ca-4599-9be7-a8c8489eaa13> (dostęp: 24.06.2026).
- Kodeks etyki lekarskiej, Załącznik do uchwały nr 5 Nadzwyczajnego XVI Krajowego Zjazdu Lekarzy z dnia 18 maja 2024 r., <https://nil.org.pl/dokumenty/kodeks-etyki-lekarskiej> (dostęp: 25.06.2026).
- Kodeks etyki pielęgniarki i położnej Rzeczypospolitej Polskiej – przyjęty uchwałą Nr 9 IV Krajowego Zjazdu Pielęgniarek i Położnych z dnia 9 grudnia 2003 r., <https://nipip.pl/wp-content/uploads/2023/05/kodeks-etyki-zawodowej.pdf> (dostęp: 26.06.2026).
- Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z dnia 18 kwietnia 1999 r., <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/szwajcaria.html> (dostęp: 8.09.2024).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. zmieniona protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. z 2012 r., poz. 1169).
- Korsgaard C., *The Sources of Normativity*, Cambridge University Press, Cambridge 1996.
- Kubiak R., *The patient's right to privacy and respect for dignity. Part II*, „Medycyna Paliatywna/Palliative Medicine” 2016, vol. 8(4), s. 173–181.
- Kudelska M., *Wartości etyczne w różnych tradycjach religijnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005.
- Kulju K., Stolt M., Suhonen R., Leino-Kilpi H., *Ethical competence: A concept analysis*, „Nursing Ethics” 2016, vol. 23(4), s. 401–412.
- Kutnik P., Klinger M., *Transplantacja nerki. Kompendium dla chorych i ich rodzin oraz personelu medycznego*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń b.r. https://jurasza.umk.pl/wp-content/uploads/2021/02/Kompendium_Transplantacja_nerki_www.pdf (dostęp: 25.06.2026).
- Kuusela O., *The Struggle Against Dogmatism: Wittgenstein and the Concept of Philosophy*, Harvard University Press, Cambridge 2008.
- Ladd J., *Cultural Relativism and Universal Human Rights*, „Human Rights Quarterly” 1983, no. 5, s. 29–49.
- Lazari-Radek K. de, Singer P., *Punkt widzenia wszechświata. Sidgwick i współczesna etyka utylitarystyczna*, tłum. A. Sagan, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2018.
- Lee I., *South Korea's End-of-Life Care Decisions Act: Law for Better End-of-Life Care*, [w:] D. Cheung, M. Dunn (red.), *Advance Directives Across Asia. A Comparative Socio-legal Analysis*, Cambridge University Press, Cambridge 2023, s. 57–74, https://resolve.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/2D28850A93F49C521A7156002B48ECC4/9781009152624c3_57-74.pdf/ (dostęp: 14.03.2025).
- Leszczyński J., *Etyka zawodowa prawników*, „Edukacja Prawnicza” 2015/2016, nr 1(163), s. 26–30.
- Liebenberg S., *Socio-Economic Rights: Adjudication under a Transformative Constitution*, Juta, Claremont 010.

- Linke K., *Komentarz do art. 1–5 Kodeksu etyki lekarskiej*, „Medyczna Wokanda” 2015, nr 7, s. 11–30, https://nil.org.pl/uploaded_files/1579509185_7-2015.pdf (dostęp: 9.07.2026).
- Lister A., *Contractualist alternatives to the veil of ignorance*, „Journal of Political Philosophy” 2023, vol. 31(2), s. 177–197.
- Loeb D., *The Argument from Moral Experience*, „Ethical Theory and Moral Practice” 2007, vol. 10, s. 469–484.
- Longrigg P., *Greek Medicine: From the Heroic to the Hellenistic Age. A Source Book*, Duckworth, London 1998.
- Luna F., *Vulnerable Populations and Morally Tainted Experiments*, „Bioethics” 2003, vol. 17(5–6), s. 266–271.
- Lysaught M.T., *Wrongful Life? The strange case of Nicholas Perruche*, „Commonweal” 2002, no. 129, s. 9–11.
- Łaszewska-Hellriegel M., *Bioetyka dla lekarzy – mówienie prawdy*, „Dyskurs Prawniczy i Administracyjny” 2018, nr 1, s. 159–169.
- Łaszewska-Hellriegel M., *Etyka troski a myśl polityczno-prawna*, [w:] P. Dąbrowski, A. Korzeniewska-Lasota, M. Tarkowski, A. Ćwikła, M. Helmin, O. Kanecki (red.), *Sapientia ars vivendi putanda est: Księga jubileuszowa z okazji 60. urodzin profesora Dariusza Szpopera*, Wydawnictwo Arche, Sopot 2024, s. 571–585.
- Łaszewska-Hellriegel M., *Przeszczepy od żywych dawców. Aspekty medyczne, prawne i etyczne*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2014.
- Łaszewska-Hellriegel M., *Sędziowie i eutanazja – sprawa, która zmieniła życie*, [w:] K. Zeidler, S. Sykuna, J. Kamień (red.), *Ad quem. Księga jubileuszowa z okazji 70. urodzin Profesora Jerzego Zajadło*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2024, s. 461–471.
- Łaszewska-Hellriegel M., *The cases of Alfie Evans and Charlie Gard. Who should decide when to end a therapy?*, „Éthique & Santé” 2019, vol. 16(2), s. 71–80.
- Łaszewska-Hellriegel M., Chodorowska A., *Ugruntowanie prawa do aborcji w konstytucyjnych zasadach prywatności, równości i wolności w Stanach Zjednoczonych Ameryki a argumentacja Trybunału Konstytucyjnego z 22 października 2020 r.*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2022, nr 5, s. 267–278.
- MacIntyre A., *Dziedzictwo cnoty*, tłum. A. Chmielewski, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.
- MacKay D., *Standard of Care, Institutional Obligations, and Distributive Justice*, „Bioethics”, vol. 29(4), s. 262–273.
- Mackie J.L., *Ethics: Inventing Right and Wrong*, Penguin, London 1977.
- Macklin R., *Dignity is a useless concept*, „BMJ” 2003, vol. 327(7429), s. 1419–1420.
- Malaysian Bar, *Demise of Bolam principle: Foo Fio Na v Dr Soo Fook Mun & Assunta Hospital 2007 (FC)*, 2007, <https://www.malaysianbar.org.my/article/news/court-judgments/judgments/demise-of-bolam-principle-foo-fio-na-v-dr-soo-fook-mun-assunta-hospital-2007-fc> (dostęp: 14.01.2026).

- Malczewski J., *Problemy z prawną kwalifikacją lekarskiej pomocy w samobójstwie*, „Prokuratura i Prawo” 2008, nr 11, s. 33–45.
- Mamcarz P., *Prawda jako czynnik leczący w psychoterapii*, „Sztuka Leczenia” 2013, nr 1–2, s. 41–50.
- Mariański J., *Godność jako wartość i sposoby jej uzasadniania w opinii młodzieży*, „Zeszyty Naukowe KUL” 2019, t. 62, nr 4, s. 248–256.
- Marks J., *The Search for the “Manchurian Candidate”: The CIA and Mind Control*, Times Books, New York 1979.
- Matheny Antommara A.H., *Conscientious Objection in Reproductive Medicine*, [w:] L. Francis (red.), *The Oxford Handbook of Reproductive Ethics*, Oxford University Press, Oxford 2016, s. 209–225.
- McCoy A.W., *A Question of Torture: CIA Interrogation, From the Cold War to the War on Terror*, Metropolitan Books, New York 2006.
- Mello M.M., Brennan T.A., *The Controversy Over High-Dose Chemotherapy with Autologous Bone Marrow Transplant for Breast Cancer*, „Health Affairs”, vol. 20(5), s. 101–117.
- Menikoff J., *Law and Bioethics: An Introduction*, Georgetown University Press, Washington 2001.
- Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz.U. z 1977 r. Nr 38, poz. 169).
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).
- Mill J.S., *O wolności*, tłum. A. Kurlandzka, M. Ossowska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Mill J.S., *Utylityzm*, tłum. M. Ossowska, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1959.
- Mill J.S., *What Utilitarianism is*, [w:] J.S. Mill, *Utilitarianism*, Longmans, Green and Company, London 1879.
- Ministerstwo Zdrowia, *Wpływ pandemii COVID-19 na potrzeby zdrowotne w Polsce. Choroby zakaźne*, Warszawa 2022, https://basiw.mz.gov.pl/wp-content/uploads/2022/06/220131_Wplyw_pandemii_COVID-19_na_potrzeby_zdrowotne.pdf (dostęp: 25.05.2026).
- Najwyższa Izba Kontroli, *Funkcjonowanie szpitali w warunkach epidemii COVID-19. Informacja o wynikach kontroli*, Departament Zdrowia, KZD.430.006.2021, nr ewid. 154/2021/P/21/055/KZD, Warszawa 2022, https://www.nik.gov.pl/plik/id,26701,v,artykul_25465.pdf (dostęp: 9.07.2026).
- Najwyższa Izba Kontroli, *Organizacja i finansowanie przeszczepiania narządów. Informacja o wynikach kontroli*, Departament Zdrowia, KZD.430.001.2021, Warszawa 2022, s. 16–21, https://www.nik.gov.pl/kontrole/wyniki-kontroli-nik/pobierz,kzd~p_21_056_202107151121411626340901~01,typ,kk.pdf (dostęp: 25.06.2026).
- National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research, *The Belmont Report: Ethical Principles and Guidelines for the Protection of Human Subjects of Research*, Department of Health, Education, and Welfare,

- Washington 1979, <https://www.hhs.gov/ohrp/regulations-and-policy/belmont-report/read-the-belmont-report/index.html> (dostęp: 25.06.2026).
- Nelson D., Weiss R., *Gene Therapy Death*, „Washington Post”, 27.11.1999.
- Noddings N., *Caring: A Feminine Approach to Ethics and Moral Education*, University of California Press, Berkeley 1984.
- Noronha Neto C., Souza A.S.R. de, Moraes Filho O.B. de, Noronha A.M.B., *Validation of ultrasound diagnosis of fetal anomalies at a specialist center*, „Revista da Associação Médica Brasileira” 2009, vol. 55(5), s. 541–546.
- Nowacka M., *Bioetyka w prawie międzynarodowym – rola Konwencji z Oviedo*, „Państwo i Prawo” 2017, nr 3, s. 45–63.
- Nowacka M., *Etyka a transplantacje*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.
- Nowak P.G., *Problemy etyczne związane z pobieraniem i alokacją narządów pochodzących od zmarłych*, praca doktorska, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2017.
- Nozick R., *Anarchy, State, and Utopia*, Basic Books, New York 1974.
- The Nuremberg Code, 1949, <https://muhc.ca/sites/default/files/users/user136/The%20Nuremberg%20Code.pdf> (dostęp: 25.06.2026).
- Nussbaum M.C., *Capabilities as Fundamental Entitlements: Sen and Social Justice*, „Feminist Economics” 2003, vol. 9(2–3), s. 33–59.
- Nussbaum M.C., *Creating Capabilities*, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge 2011.
- Nussbaum M.C., *Frontiers of Justice: Disability, Nationality, Species Membership*, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge 2006.
- Nussbaum M.C., *Women and Human Development: The Capabilities Approach*, Cambridge University Press, Cambridge 2000.
- O’Cinneide M., *The Human Rights Implications of Healthcare*, „Human Rights Law Review” 2013, vol. 13(2), s. 189–210.
- O’Neill O., *Autonomy and Trust in Bioethics*, Cambridge University Press, Cambridge 2002.
- O’Neill O., *Some limits of informed consent*, „Journal of Medical Ethics” 2003, vol. 29(1), s. 4–7.
- OECD, *Health at a Glance 2023: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris 2023.
- Okin S., *Justice, Gender, and the Family*, Basic Books, New York 1989.
- Pacian J., *Oświadczenia pro futuro – dylematy prawne*, „Zeszyty Prawnicze” 2014, t. 14(4), s. 171–181.
- Parfit D., *Equality and Priority*, „Ratio” 1997, vol. 10(3), s. 202–221.
- Pawlikowski J., *Autonomia pacjenta a paternalizm w medycynie*, „Prawo i Medycyna” 2004, nr 13, s. 5–23.
- Pawłowicz E., *Prawo pacjenta do poufności – perspektywa polska i międzynarodowa*, „Medycyna po Dyplomie” 2018, nr 10, s. 35–42.
- Pellegrino E.D., *Humanism and the physician*, University of Tennessee Press, Knoxville 1979.
- Pellegrino E., Thomasma D.C., *The Virtues in Medical Practice*, Oxford University Press, New York 1993.

- Pieterse M., *Health Care Rights, Resources and Rationing*, „South African Law Journal” 2007, vol. 124, s. 514–536.
- Pietrzykowski T., *Etyczne problemy prawa*, LexisNexis Polska, Warszawa 2011.
- Platon, *Eutyfron*, [w:] Platon, *Dialogi*, tłum. W. Witwicki, Unia Wydawnicza Verum, Warszawa 1993.
- Pogge T., *Medicines for the World: Boosting Innovation Without Obstructing Free Access*, [w:] T. Pogge, M.J. Selgelid (red.), *Health Rights*, Ashgate, London 2010, s. 315–338.
- Pollock L., *Evaluating Moral Theories*, „American Philosophical Quarterly” 1988, vol. 25(3), s. 229–240.
- Powszechna Deklaracja w sprawie Bioetyki i Praw Człowieka UNESCO, 2005, https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000146180_pol (dostęp: 5.01.2025).
- Prainsack A., Buyx A., *Solidarity: Reflections on an Emerging Concept in Bioethics*, Nuffield Council on Bioethics, London 2011.
- Prainsack B., Buyx A., *Solidarity in Biomedicine and Beyond*, Cambridge University Press, Cambridge 2017.
- Quinn P.L., *The Recent Revival of Divine Command Ethics*, „Philosophy and Phenomenological Research” 1990, vol. 50, s. 345–365.
- Rachels J., *The Elements of Moral Philosophy*, McGraw-Hill Companies, New York 2003.
- Raper S.E., Chirmule N., Lee F.S., Wivel N.A., Bagg A., Gao G.-P., Wilson J.M., Batshaw M.L., *Fatal systemic inflammatory response syndrome in an ornithine transcarbamylase deficient patient following adenoviral gene transfer*, „Molecular Genetics and Metabolism” 2003, vol. 80(1–2), s. 148–158.
- Rawls J., *A Theory of Justice*, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge 1971.
- Rawls J., *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Cambridge 1999.
- Rawls J., *Justice as Fairness: A Restatement*, Harvard University Press, Harvard 2001.
- Rawls J., *Liberalizm polityczny*, tłum. A. Romaniuk, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1998.
- Rawls J., *Political Liberalism*, Columbia University Press, New York 1993.
- Rawls J., *Teoria sprawiedliwości*, tłum. M. Panufnik, J. Pasek, A. Romaniuk, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1994.
- Raz M., *Between the ego and the icepick: psychosurgery, psychoanalysis, and psychiatric discourse*, „Bulletin of the History of Medicine” 2008, vol. 82(2), s. 387–420.
- Rexer G., *The Materiality of Power and Bodily Matter(ing): Embodied Resistance in Palestine*, „Body & Society” 2023, vol. 29(4), s. 3–28.
- Rodogno R., Krause-Jensen K., Ashcroft R., *‘Autism and the good life’: a new approach to the study of well-being*, „Journal of Medical Ethics” 2016, vol. 42, s. 401–408.
- Roscam Abbing H.D.C., *The Convention on Human Rights and Biomedicine: An Appraisal of the Council of Europe Convention*, „European Journal of Health Law” 1998, vol. 5(4), s. 377–387.
- Ross W.D., *The Right and the Good*, Oxford University Press, Oxford 1930.
- Rozemond K., *De voortdurende invloed van de Hoge Raad op het euthanasierecht*, „Ars Aequi”, marzec 2015, s. 231–237.

- Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 2 maja 2012 r. w sprawie Dobrej Praktyki Klinicznej (Dz.U. z 2012 r., poz. 489).
- Różdżeński W., *Ochrona uczestników badania klinicznego – uwagi na kanwie wyroku Sądu Najwyższego, Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych z 7 lutego 2023 r., II NSNc 71/23*, „Przegląd Prawa Medycznego” 2023, nr 1–2, s. 172–182.
- Różyńska J., *Świadoma zgoda na udział w eksperymencie medycznym*, Naczelna Izba Lekarska, Warszawa 2008.
- RSA condannata per morte da Covid-19: risarcimento di oltre 500.000 euro ai familiari – Tribunale di Padova*, 2024, 2024, <https://www.studiomontinaro.it/rsa-condannata-per-morte-da-covid-19-risarcimento-di-oltre-500-000-euro-ai-familiari-tribunale-di-padova-2024/> (dostęp: 23.06.2026)
- Ruger J.P., *Health and Social Justice*, Oxford University Press, Oxford 2009.
- Ruger J.P., *Health and Social Justice*, „The Lancet” 2004, vol. 364(9439), s. 1075–1080.
- Ruger J.P., *Health Capability: Conceptualization and Operationalization*, „American Journal of Public Health” 2010, vol. 100(1), s. 41–49.
- Rywczyńska A., *Opieka jako wyzwanie sprawiedliwości zdrowotnej*, „Zdrowie Publiczne i Zarządzanie” 2019, nr 2, s. 45–58.
- Rzecznik Praw Pacjenta, *Prawo po stronie pacjenta. Stanowisko RPP i WSA w sprawie porodów rodzinnych w związku z epidemią koronawirusa*, 2022, <https://www.gov.pl/web/rpp/prawo-po-stronie-pacjenta-stanowisko-rpp-i-wsa-w-sprawie-porodow-rodzinnych-w-zwiazku-z-epidemia-koronawirusa> (dostęp: 18.03.2026).
- Sadowski M., *Dignitas humana and bonum commune as the Cornerstones of Human Rights in the Teaching of John Paul II*, „Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie” 2021, t. 14, nr 2, s. 449–462.
- Sadowski M., *Personalizm chrześcijański Jacques’a Maritain’a jako fundament koncepcji godności człowieka*, [w:] P. Kaczmarek, Ł. Machaj (red.), *Pozytywizm prawniczy i szkoła prawa natury. Tradycje sporu i jego współczesne implikacje*, Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa, Wrocław 2010, s. 36–43.
- Safjan D., *Prawo pacjenta do informacji o rozpoznaniu i prognozowanych metodach leczenia*, „Antidotum” 1993, nr 1, s. 26–28.
- Safjan M., *Autonomia jednostki a ochrona danych medycznych*, [w:] M. Safjan (red.), *Prawo wobec wyzwań współczesnej medycyny*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2007, s. 113–140.
- Safjan M., *Godność jako wartość konstytucyjna*, „Państwo i Prawo” 2002, nr 6, s. 3–15.
- Safjan M., *Prawo i medycyna. Ochrona praw jednostki a dylematy współczesnej medycyny*, Oficyna Naukowa, Warszawa 1998.
- Safjan P., Bosek L. (red.), *Konstytucja RP. Tom I. Komentarz. Art. 1–86*, Warszawa 2016.
- Sandel M., *The Case Against Perfection. Ethics in the Age of Genethics Engineering*, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge 2007.
- Sartori D., *End-of-life issues and the European Court of Human Rights. The value of personal autonomy within a ‘proceduralized’ review*, „Questions of International Law” 2018, no. 52, s. 23–43.

- Savulescu J., *Bioethics: Utilitarianism*, [w:] *Encyclopedia of Life Sciences*, John Wiley & Sons, Chichester 2006, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9780470015902.a0005891> (dostęp: 25.06.2026).
- Savulescu J., *Is it in Charlie Gard's best interest to die?*, „Lancet” 2017, vol. 389, s. 1868–1869.
- Schreiber H.L., *The European Bioethics Convention: Legal Aspects*, [w:] A. Schauer, H.-L. Schreiber, Z. Ryn, J. Andres (red.), *Ethics in Medicine*, Vandenhoeck and Ruprecht, Göttingen 2001, s. 239–247.
- Sen A., *Development as Freedom*, Oxford University Press, Oxford 1999.
- Sen A., *Idea sprawiedliwości*, tłum. M. Stanny, Universitas, Kraków 2012.
- Sen A., *The Idea of Justice*, Harvard University Press, Cambridge 2009.
- Shah S.K., Rosenberg A.R., Diekema D.S., *Charlie Gard and the Limits of Best Interests*, „JAMA Pediatrics” 2017, vol. 171(10), s. 937–938.
- Sheldon S., *On the Sharpest Horns of Dilemma: Re A (Children) (Conjoined Twins: Surgical Separation)*, „Medical Law Review” 2001, vol. 9(3), s. 201–207.
- Sibbald B., *Death but one unintended consequence of gene-therapy trial*, „Canadian Medical Association Journal” 2001, vol. 164(11), s. 1612–1613.
- Siedler A., *State, Science, and Psychiatry: Ewen Cameron and the MKUltra Scandal*, „Canadian Historical Review” 2012, vol. 93(3), s. 356–382.
- Singer P., *Practical Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 2011.
- Skrzypczak J., *Europejska konwencja bioetyczna wobec wyzwań współczesności*, „Medyczna Wokanda” 2019, nr 13, s. 29–38.
- Słyk J., *Zezwolenie (zgoda) sądu opiekuńczego na udzielenie świadczenia zdrowotnego małoletniemu pacjentowi (art. 32 i 34 ustawy o zawodach lekarza i lekarza dentystry)*, „Prawo w Działaniu” 2016, t. 25, s. 149–190.
- Smies J.T., *The Legalization of Euthanasia in the Netherlands*, „Gonzaga Journal of International Law” 2003, vol. 7(1), s. 1–24.
- Smith D.M., *How far should we care? On the spatial scope of beneficence*, „Progress in Human Geography”, vol. 22(1), s. 15–38.
- Smolak M., *Aksjologiczne założenia stosowania dyrektyw wykładni celowościowej*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2014, t. 76, nr 1, s. 5–12.
- Smolak M., *Kultura władzy i kultura uzasadniania w ujęciu Davida Dyzenhausa jako kategorie analizy proponowanych zmian w ustawie o Sądzie Najwyższym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2017, t. 79, nr 4, s. 19–30.
- Sneiderman S., Verhoef W., *Patient autonomy and the defence of medical necessity: five Dutch euthanasia cases*, „Alberta Law Review” 1996, vol. 34(2), s. 374–415.
- Sobczak J., *Tajemnica lekarska*, „Medyczna Wokanda” 2016, nr 8, s. 57–72.
- Sõritsa D., *The Health-care Provider's Civil Liability in Cases of Wrongful Life: An Estonian Perspective*, „Juridica International” 2015, vol. 23, s. 43–51.
- Spielman B.J., *Bioethics in Law*, Humana Press, Totowa 2007.
- Sprawozdanie Rzecznika Praw Pacjenta z przestrzegania praw pacjenta w roku 2024*, Warszawa 2025, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki10ka.nsf/0/795A750A7E6E899FC1258D0F0033E787/%24File/1733.pdf> (dostęp: 25.06.2026).

- Stefanowicz G., *Prawne aspekty eutanazji w Holandii*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2016, t. XIV, nr 3, s. 243–253.
- Steinbrook R., *The Gelsinger Case – Lessons for Human Gene-Therapy Trials*, „New England Journal of Medicine” 2000, vol. 342, s. 586–588.
- Sulikowski A., *Nowoczesny paradygmat człowieka jako podmiotu prawa a posthumanizm poststrukturalistyczny*, [w:] A. Dębiński, P. Stanisławski, T. Barankiewicz, J. Potrzebski, W.Sz. Staszewski, A. Szarek-Zwijacz, M. Wójcik (red.), *Abiit, non obiit. Księga poświęcona pamięci Księdza Profesora Antoniego Kościa SVD*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2013, s. 365–380.
- Sulikowski A., *Transhumanizm i perspektywy jego oddziaływań na prawoznawstwo. Wybrane problemy*, „Wrocławsko-Lwowskie Zeszyty Prawnicze” 2014, nr 5, s. 89–110.
- Szawarski Z., „Kupi żywe oko”. Rozważania o etyce transplantacji, „Etyka” 2000, nr 33, s. 168–217.
- Szewczyk K., *Medycyna i finanse. Czy ekonomiczne racjonowanie świadczeń zdrowotnych jest sprawiedliwe?*, „Diametros” 2005, nr 5, s. 83–86.
- Szutta N., *The Status of Contemporary Virtue Ethics*, „Diametros” 2004, nr 1, s. 70–84.
- Szymańska B., *Zasada sprawiedliwości a dostęp do opieki zdrowotnej*, „Państwo i Społeczeństwo” 2012, t. XII, nr 1, s. 160–177.
- Szyszkowska M., *Etyka. Reinterpretacja współczesna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Świdarska M.A., *Aspekty prawne terapii daremnej w okresie końca życia*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2023, t. 28, nr 3, s. 71–107.
- Św. Tomasz z Akwinu, *Suma teologiczna*, t. 13: *Prawo* (I–II, q. 90–105), tłum. i oprac. P. Belch OP, Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”, Londyn 1986.
- Tanaka M., Kodama S., Lee I., Huxtable R., Chung Y., *Forgoing life-sustaining treatment – a comparative analysis of regulations in Japan, Korea, Taiwan and England*, „BMC Medical Ethics” 2020, vol. 21(99), <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC7563900/> (dostęp: 14.03.2025).
- Taupitz J., Schelling H., *Mindeststandards als realistische Möglichkeit. Rechtliche Gesichtspunkte in deutscher und internationaler Perspektive*, [w:] A. Eser (red.), *Biomedizin und Menschenrechte*, Knecht, Frankfurt 1999, s. 94–113.
- Tobor Z., *Rola materiałów legislacyjnych w porządku prawnym*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2016, t. CIV, s. 171–181.
- Tobor Z., Bielska-Brodziak A., *Autonomia prawa czy autonomia sędziego?*, [w:] J. Głumińska-Pawlic (red.), *Doradca podatkowy obrońcą praw podatnika*, t. 3, Śląski Oddział Krajowej Izby Doradców Podatkowych, Katowice 2009, s. 5–17.
- Tong R., *Feminist Thought: A More Comprehensive Introduction*, Westview Press, Boulder 2014.
- Tosam M.J., *Global bioethics and respect for cultural diversity: how do we avoid moral relativism and moral imperialism?*, „Medicine, Health Care and Philosophy” 2020, no. 23, s. 611–620.
- Tronto J., *Creating Caring Institutions: Politics, Plurality, and Purpose*, „Ethics and Social Welfare” 2010, vol. 4(2), s. 158–171.

- Tronto J., *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care*, Routledge, New York 1993.
- Trzcíński J., Wiącek M., *Komentarz do art. 68*, [w:] L. Garlicki, M. Zubik (red.), *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, t. II, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa 2016, LEX/el.
- Umiasztowski J., *Wokół kodeksu etyki lekarskiej*, „Ethos” 1994, nr 1, s. 237–244.
- UNESCO, Universal Declaration on Bioethics and Human Rights, UNESCO General Conference, 33rd Session, Paris 2005, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000146180> (dostęp: 25.06.2026).
- Urbaniak M., *Prawo do świadczeń zdrowotnych jako komponent zasady sprawiedliwości społecznej*, „Państwo i Prawo” 2020, nr 5, s. 47–62.
- Ustawa z dnia 10 grudnia 1959 r. o zwalczaniu alkoholizmu (Dz.U. z 1959 r. Nr 69, poz. 434 ze zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2026 r., poz. 468 ze zm.).
- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowywaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (tekst jedn. Dz.U. z 2025 r., poz. 620 ze zm.).
- Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (tekst jedn. Dz.U. z 2025 r., poz. 515 ze zm.).
- Ustawa z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (tekst jedn. Dz.U. z 2026 r., poz. 195 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz.U. z 2026 r., poz. 180 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 września 2001 r. – Prawo farmaceutyczne (tekst jedn. Dz.U. z 2026 r., poz. 612 ze zm.).
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych (tekst jedn. Dz.U. z 2025 r., poz. 1461 ze zm.).
- Ustawa z dnia 1 lipca 2005 r. o pobieraniu, przechowywaniu i przeszczepianiu komórek, tkanek i narządów (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 1185 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 listopada 2008 r. o prawach pacjenta i Rzeczniku Praw Pacjenta (tekst jedn. Dz.U. z 2024 r., poz. 581 ze zm.).
- Ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zapobieganiu oraz zwalczaniu zakażeń i chorób zakaźnych u ludzi (tekst jedn. Dz.U. z 2026 r., poz. 415 ze zm.).
- Ustawa z dnia 2 grudnia 2009 r. o izbach lekarskich (tekst jedn. Dz.U. z 2026 r., poz. 185 ze zm.).
- Ustawy z dnia 5 lipca 2011 r. o zawodach pielęgniarki i położnej (tekst jedn. Dz.U. z 2026 r., poz. 210 ze zm.).
- Ustawa z dnia 25 czerwca 2015 r. o leczeniu niepłodności (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r., poz. 442 ze zm.).
- Ustawa z dnia 9 marca 2023 r. o badaniach klinicznych produktów leczniczych stosowanych u ludzi (tekst jedn. Dz.U. z 2026 r., poz. 2 ze zm.).
- Vaughn L., *Bioethics: Principles, Issues, and Cases*, Oxford University Press, Oxford 2010.
- Väyrynen P., *The Lewd, the Rude and the Nasty: A Study of Thick Concepts in Ethics*, Oxford University Press, Oxford 2013.

- Veatch R., *Case Studies in Medical Ethics*, Harvard University Press, Cambridge 1977.
- Walker M., *Moral Understandings: A Feminist Study in Ethics*, Routledge, New York 2007.
- Walzer M., *Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality*, Basic Books, New York 1983.
- Wang D.W.L., Moribe G., Arruda A.L.G., *Is Mandatory Vaccination for COVID-19 Constitutional under Brazilian Law?*, „Health and Human Rights” 2021, vol. 23(1), s. 163–172.
- Warecka K., *Strasburg: komercyjne pobieranie tkanek ze zwłok bez wiedzy i zgody najbliższych zmarłego sprzeczne z Konwencją. Elberte przeciwko Łotwie – wyrok ETPC z dnia 13 stycznia 2015 r., skarga nr 61243/08, LEX/el.* 2015.
- Wenkel D., *The doctrine of double effect and the Twin Conjoined Twins case*, „Journal of Medical Ethics” 2006, vol. 32, s. 291–300.
- Wetboek van Strafrecht, b.r., <https://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2024-01-01/0/BoekEerste/TiteldeelVIII/A/Artikel77tb/informatie25.06.2026> (dostęp: 25.06.2026).
- Wilson J.M., *Lessons learned from the gene therapy trial for ornithine transcarbamylase deficiency*, „Molecular Genetics and Metabolism” 2009, vol. 96(4), s. 151–157.
- Wilson R.F., *The Death of Jesse Gelsinger: New Evidence of the Influence of Money and Prestige in Human Research*, „American Journal of Law & Medicine” 2010, vol. 36(2–3), s. 295–325.
- Wojciechowska-Nowak A., *Etyczno-prawne aspekty korzystania przez lekarza z klauzuli sumienia. Sprawozdanie z seminarium zorganizowanego przez Wydział Prawa i Administracji UW w lutym 2002 r.*, „Państwo i Prawo” 2002, nr 7 s. 97–99.
- Wojciechowski B., *Refleksje na temat dynamiczności i deliberatywności wykładni trudnych przypadków na przykładzie spraw dotyczących osób LGBTQ+*, „Archiwum Filozofii Prawa i Filozofii Społecznej” 2022, nr 4(33), s. 21–38.
- Wojciechowski B., *Rozstrzyganie tzw. trudnych przypadków poprzez odwołanie się do odpowiedzialności moralnej*, „Studia Prawno-Ekonomiczne” 2004, t. 70, s. 9–26.
- Wojtczak S., *O niewspółmierności wartości i jej konsekwencjach dla stosowania prawa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010.
- Wojtyła K., *Osoba i czyn*, Polskie Towarzystwo Teologiczne, Kraków 1969.
- Wolf S.M., *Genomics and Justice*, „Hastings Center Report” 2020, s. 7–15.
- Wong D.B., *Natural Moralities: A Defense of Pluralistic Relativism*, Oxford University Press, New York 2006.
- World Health Organization, *Abortion care guideline executive summary*, Geneva 2022, <https://www.aidsdatahub.org/sites/default/files/resource/who-abortion-care-guideline-2022-summary.pdf> (dostęp: 25.06.2026).
- World Health Organization, *Ethics and COVID-19: resource allocation and priority-setting*, Geneva 2020, https://www.who.int/docs/default-source/blue-print/ethics-and-covid-19-resource-allocation-and-priority-setting.pdf?sfvrsn=4c14e95c_1 (dostęp: 24.06.2026).
- World Health Organization, *Guidance on COVID-19 for the care of older people and people living in long-term care facilities, other non-acute care facilities and home*

- care, WHO Regional Office for the Western Pacific, Manila 2020, <https://www.who.int/publications/i/item/WPR-DSE-2020-015?utm> (dostęp: 23.06.2026).
- World Health Organization, *Health System Resilience Toolkit*, Geneva 2022, <https://www.who.int/publications/i/item/9789240048751> (dostęp: 25.06.2026).
- World Health Organization, *Infertility*, WHO Fact Sheet, 28 November 2025, https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/infertility?utm_source (dostęp: 22.06.2026).
- World Health Organization, *WHO Guiding Principles on Human Cell, Tissue and Organ Transplantation*, 2010, <https://iris.who.int/server/api/core/bitstreams/53e1102b-4874-49bf-97bc-c529b1c246f0/content> (dostęp: 25.06.2026).
- World Health Organization/WHOQOL Group, *WHOQOL: Measuring Quality of Life*, <https://www.who.int/tools/whoqol> (dostęp: 14.03.2025).
- World Medical Association, *Constitution and Bylaws*, Geneva 2018, <https://www.wma.net/wp-content/uploads/2022/10/WMA-Articles-and-Bylaws-Oct2022.pdf> (dostęp: 9.07.2026).
- World Medical Association, *Declaration of Geneva*, adopted by the 2nd General Assembly of the World Medical Association, Geneva, Switzerland, September 1948, <https://www.wma.net/wp-content/uploads/2018/07/Decl-of-Geneva-v1948-1.pdf> (dostęp: 9.07.2026).
- World Medical Association, *Declaration of Helsinki – Ethical Principles for Medical Research Involving Human Participants*, Helsinki 1964, amended Helsinki 2024, <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-helsinki/> (dostęp: 7.07.2026).
- World Medical Association, *Statement on Medically-Indicated Termination of Pregnancy*, adopted by the 24th World Medical Assembly, Oslo, Norway, August 1970, revised by the 69th WMA General Assembly, Reykjavik, Iceland, October 2018, <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-on-therapeutic-abortion/> (dostęp: 25.06.2026).
- World Medical Association, *WMA Declaration of Taipei on Ethical Considerations regarding Health Databases and Biobanks*, 2016, <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-taipei-on-ethical-considerations-regarding-health-databases-and-biobanks/> (dostęp: 25.06.2026).
- World Medical Association, *WMA Declaration of Venice on End of Life Medical Care*, 2022, <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-of-venice/> (dostęp: 25.06.2026).
- World Medical Association, *WMA Declaration on End-of-Life Medical Care*, 2006, <https://www.wma.net/policies-post/wma-declaration-on-end-of-life-medical-care/> (dostęp: 25.06.2026).
- World Medical Association, *WMA Declaration on Euthanasia and Physician-Assisted Suicide*, 2003, <https://www.wma.net/policies-post/declaration-on-euthanasia-and-physician-assisted-suicide/> (dostęp: 25.06.2026).
- Wronkowska S., *O źródłach prawa i aktach normatywnych raz jeszcze*, [w:] A. Nowicka (red.), *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Stanisława Sołtyśńskiego*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2005, s. 114–140.

- Wronkowska S., *W sprawie bezpośredniego stosowania Konstytucji*, „Państwo i Prawo” 2001, z. 9, s. 3–23.
- Wronkowska S., Zieliński M., Ziemiński Z., „Zasady prawa” w perspektywie teorii prawa oraz szczegółowych nauk prawnych, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1974, nr 2, s. 1–14.
- Wróbel W., *Rezygnacja z uporczywej terapii w świetle polskiego prawa*, 2009, https://www.mp.pl/etyka/kres_zycia/46416,rezygnacja-z-uporczywej-terapii-w-swietle-polskiego-prawa (dostęp: 2.04.2026).
- Zacher H.F., *The Social State Principle*, [w:] C. Starck (red.), *Main Principles of the German Basic Law*, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden 1983, s. 43–55.
- Zasady etyczno-deontologiczne Polskiego Towarzystwa Lekarskiego*, Polskie Towarzystwo Lekarskie, Warszawa 1967.
- Zeidler K., *Restytucja dóbr kultury ze stanowiska filozofii prawa. O trudnych przypadkach na granicy kultury i prawa*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2011.
- Zeidler K., Węgrzak M., *Zasady prawa ochrony dziedzictwa kultury*, „Gdańskie Studia Międzynarodowe” 2020, t. 18, nr 1–2, s. 7–21.
- Zhang M., *Turpin v. Sortini (1982)*, 2012, <https://embryo.asu.edu/pages/turpin-v-sortini-1982> (dostęp: 5.04.2026).
- Zieliński P., *Deklaracje bioetyczne UNESCO jako źródło uniwersalnych standardów bioetycznych*, rozprawa doktorska, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin 2022.
- Zirk-Sadowski M., *Interpretation of Law and Judges Communities*, „International Journal for the Semiotics of Law – Revue internationale de Sémiotique juridique” 2012, vol. 25, s. 473–487.
- Zirk-Sadowski M., Bekrycht T., *Filozofia prawa i teorie wykładni prawa (wybrane problemy)*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica” 2017, t. 78, s. 5–10.
- Zoll A., *Odpowiedzialność karna lekarza za eksperyment medyczny*, „Państwo i Prawo” 2003, nr 6, s. 3–15.
- Zoll A., *Prawa pacjenta w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego i Sądu Najwyższego*, „Transformacje Prawa Medycznego” 2019, nr 2, s. 65–82.
- Zoll A., *Zgoda zastępcza w medycynie*, [w:] A. Zoll (red.), *Zgoda pacjenta*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018, s. 201–230.
- Zoll A. (red.), *Zgoda pacjenta*, Wolters Kluwer, Warszawa 2018.

Autorka książki *Bioetyka i prawo. Między autonomią, życiem i śmiercią a sprawiedliwością w opiece zdrowotnej* podejmuje najważniejsze pytania z zakresu współczesnej medycyny, prawa i etyki. Analizuje granice autonomii pacjenta, decyzje dotyczące początku i końca życia oraz problem sprawiedliwego dostępu do opieki zdrowotnej. Szczególną wartością tej monografii jest połączenie refleksji filozoficzno-bioetycznej z analizą prawa, orzecznictwa i konkretnych kasusów sądowych. W publikacji pokazano, że spory bioetyczne nie są abstrakcyjnymi dylematami, lecz realnymi konfliktami wartości, w których ważą się losy człowieka – jego godność, wolność, życie i zdrowie – i w których istotną rolę odgrywa odpowiedzialność instytucji publicznych.

Książka jest skierowana do prawników, bioetyków, lekarzy, studentów oraz wszystkich zainteresowanych normatywnymi granicami współczesnej biomedycyny. Stanowi ważny głos w debacie o tym, jak prawo może chronić człowieka w sytuacjach granicznych.

Celem serii wydawniczej „Jurysprudencja” jest publikowanie monografii z zakresu teorii i filozofii prawa, a także dyscyplin prawnych podejmujących problematykę teoretyczno- i filozoficzno-prawną w ramach własnych badań przedmiotowych. Inicjatywa powołania tego rodzaju serii wydawniczej spotkała się z dużym zainteresowaniem wszystkich ośrodków naukowych zajmujących się wskazaną problematyką, a także znanych naukowców z ośrodków zagranicznych.

Redaktorzy serii
Marek Zirk-Sadowski, Bartosz Wojciechowski

Książka dostępna również
jako e-book

**WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO**

 wydawnictwo.uni.lodz.pl

 ksiegarnia@uni.lodz.pl

 (42) 665 58 63

ISBN 978-83-8445-086-4

9 788384 450864